

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ І СТАНОВЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В АГРАРНИХ КОЛЕДЖАХ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. До актуальних проблем сучасності, що торкаються кожного жителя планети, від яких залежить майбутнє людства, належать екологічні проблеми, котрі виникли не сьогодні і не вчора, а викликані недалекоглядним, нерозумним, необґрунтованим ставленням людини до природи.

Науковці стверджують: наше покоління практично в усіх куточках планети безсоромно грабує в коморах природи те, що належить дітям і онукам. Ліквідація глобальної екологічної кризи є нині найважливішим завданням людства. Для його розв'язання, насамперед, необхідні – зміна екологічної стратегії і тактики, всієї економічної моделі, організація всебічної екологічної освіти, виховання, екологічної свідомості всього населення Землі [1, с. 3].

Аналіз досліджень і публікацій. Світова наукова спільнота вважає, що глобальні проблеми знаходяться всередині самої людини, а не поза нею, тому і подолання цивілізаційної кризи передбачає, передусім, сутнісну зміну самої людини [9]. З цієї причини важливим є формування нової парадигми світобачення, нової системи цінностей, яка є фундаментом для становлення планетарного мислення, заснованого на ідеях коеволюції (тобто спільності еволюції видів, які взаємодіють в екосистемі: зміни, котрі зачіпають будь-які ознаки осіб одного виду, призводять до змін іншого або інших видів) та толерантності. Звідси основним у пізнанні є подолання різноманітних «центризмів», подолання класичної лінійності, фрагментарності світогляду сучасної людини, світогляду, котрий не орієнтований на цілісне розуміння природи в єдності з людиною і цілісне усвідомлення людини в єдності з природою [10, с. 4].

Теорія коеволюції має глибокі філософські корені. Ще Сократ, Платон, Аристотель, Ш. Монтеск'є, Г. Гегель, Ф. Бекон, Р. Декарт, Л. Мечніков і ін. пояснювали історію розвитку суспільства, виходячи з природної основи. Проте вперше проблема взаємозв'язку людини з природою стала предметом філософського аналізу в концепції суспільного розвитку К. Маркса, О. Конта, Г. Спенсера. Досить детальний історико-філософський аналіз взаємозв'язку природи і суспільства подано у працях Т. Адріанової, Л. Гумільова, Н. Ігнатовської. Теорія коеволюції суспільства і природи тісно пов'язана з вченням про ноосферу. Ця проблематика була схарактеризована В. Вернадським, П. Тейяром де Шарденом, К. Цюлковським, А. Чижевським. Серед сучасних дослідників розкриття сутності цього питання займаються Е. Гірусов, Ф. Гіренок, В. Лось, М. Мойсєєв, А. Урсул, А. Яншин, Ю. Яковець тощо.

Проблеми становлення екологічної культури, освіти, формування особистості як умови коеволюції суспільства і природи розкрито в працях С. Дерябо, В. Жидкіна, Д. Лихачова, Б. Макгеттріка, Н. Мамедова, В. Пісачкіна, М. Якунчева, В. Ясвіна.

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку людство опинилося перед проблемою пошуку шляхів виходу з екологічної кризи, що становить квінтесенцію результатів її нерозумної господарської й інноваційно-творчої діяльності. Саме екологічна катастрофа займає одне із центральних місць серед переліку глобальних проблем людства. Вона впливає на всі сфери життєдіяльності особистості. У зв'язку з цим буття людства вимагає більш активного розроблення та реалізації єдиної глобальної стратегії безпеки суспільного розвитку, що гарантує перехід до соціуму, в якому будуть узгоджені інтереси економіки, політики, соціального життя із можливостями природи.

Зміцнюється міжнародне співробітництво в галузі охорони природи, укладено важливі екологічні угоди, більшість держав прийняли природоохоронні закони, широко розвивається екологічна освіта.

Виходячи з вищевикладеного **метою статті** є висвітлення екологічних проблем, що нині наявні в Україні та формування екологічної освіти у ВНЗ I-II рівнів акредитації

аграрного профілю.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на певні досягнення в природоохоронній діяльності в окремих країнах (Німеччина, США, Велика Британія, Китай, Японія, Нідерланди), на зростання занепокоєності людей станом природи своїх регіонів та біосфери в цілому, сучасність характеризується поглибленням глобальної екологічної кризи, надзвичайно низьким рівнем екологічної освіти й свідомості більшості населення, подальшим нарощуванням промислових та сільськогосподарських потужностей, нещадною експлуатацією всіх видів природних ресурсів, збільшенням забруднень геосфер і накопиченням шкідливих відходів.

Занепокоєні ситуацією, що склалася на планеті останніми десятиліттями, провідні науковці, мислителі й політичні діячі більшості країн світу докладають значних зусиль, аби знайти вихід із неї: вивчаються причини, динаміка й особливості розвитку зазначених негативних чинників і виявляються закономірності формування складних взаємозв'язків між ними; моделюються численні сценарії різноманітних природних і антропогенних процесів; складаються прогнози й розробляються рекомендації щодо подальшого збалансованого еколого-економічного розвитку суспільства та біосфери в цілому; детальніше досліджуються особливості функціонування екосистем усіх рівнів в умовах зростання забруднень; виявляються нові закономірності у взаємовідносинах людини й природи; укладаються нові міжнародні угоди в галузі охорони біосфери та її складових.

Тепер увага світових науковців, зокрема й українських, зосереджена на необхідності дотримання природоцентричного типу відносин і виховання людини з природоцентричним менталітетом. Саме на це спрямована екологічна освіта в Україні. Акцентується, що цей процес має охопити всі вікові групи і стати безперервним, тобто його ефективність забезпечується лише тоді, коли триває впродовж усього життя людини, починаючи з раннього віку. В Концепції екологічної освіти України зазначено, що екологічна освіта є необхідною складовою гармонійного, екологічно безпечного розвитку країни [4].

Безперечно, вирішальна роль у розвитку суспільства майбутнього й гармонізації відносин між людиною й природою належить сучасній молоді. Тому вкрай необхідним для неї є підвищення рівня екологічної освіти, осмислення можливих шляхів розвитку суспільства й природи у XXI столітті, засвоєння складних, але надзвичайно важливих екологічних законів, принципів функціонування екосистем і біосфери, життєствердних зв'язків людства зі світом, що оточує його.

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначено, що головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатне навчатися впродовж життя, створювати та розвивати цінності громадянського суспільства. Саме життя вимагає від сучасної освіти формування людини, яка б уміла будувати гідне життя у гідному суспільстві через виховання і розвиток таких якостей, як творча ініціатива, вміння ставити мету і досягати її, самостійність у розв'язанні особистих та суспільних проблем, відповідальність за себе та інших [8]. Одним із центральних компонентів змісту освіти в новому столітті мають стати екологія, як система наукових і навчальних дисциплін про навколишній світ і стійкий розвиток цивілізації.

Одним із напрямів сучасної вищої освіти виступає екологічна освіта студентів у ВНЗ. З позицій діяльнісного підходу екологічна освіта студентів ВНЗ I-II рівня акредитації аграрного профілю припускає особливий вид освітньої діяльності, спонукуваної необхідністю вирішення соціально-екологічних проблем, що виступає найважливішою умовою подальшого стійкого розвитку суспільства, спрямованою на підготовку фахівців, здатних у межах обраної професії встановлювати гармонійні стосунки з природним середовищем на основі історично і просторово обумовлених міри, норм і правил природокористування. Екологічна освіта у коледжах аграрного профілю як цілісний педагогічний процес є навчанням і вихованням студентів, формуванням професійно-екологічної компетентності майбутніх молодших спеціалістів переробної харчової промисловості, метою яких виступає засвоєння ними нових наукових знань про довкілля, сучасний вигляд і способи раціонального природокористування; нових нормах взаємодії з

середовищем; освоєння студентами нових соціально-екологічних технологій, що зберігають середовище життя для нинішніх і прийдешніх поколінь; оволодіння досвідом творчої діяльності в довкіллі, досвідом людського ставлення до довкілля: стосунки любові, безкорисливості, самопожертвування у взаємодії з нею.

Початок ХХІ століття, як і минуле, відзначається надзвичайно високими темпами тиску людини на навколишнє середовище (довкілля). Він виявляється у безпрецедентному забрудненні води, повітря, ґрунту, зниженні їх загальної якості, перманентному скороченні лісів – основних постачальників кисню в атмосферу, вичерпанні корисних копалин, особливо таких, як металеві руди, вугілля, нафта та ін. Екологічно безвідповідальна діяльність людини в природі посилює зникнення різноманітних представників флори і фауни. В. Червонецький звертає увагу на те, що, за даними ЮНЕСКО, щороку із життєвого циклу випадає близько 1 тис. видів – представників світу рослин і тварин. Нині під загрозою зникнення перебуває понад 25 тис. видів рослин і 1000 видів тварин [11, с. 28]. Людство перебуває в екологічній кризі, і вийти з неї можливо лише спільними зусиллями, шляхом розроблення всесвітньої екологічної політики. Об'єднавчим центром має стати ООН. Перші кроки в цьому напрямі вже зроблені. Працює Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП).

Численні дискусії світової спільноти привели до усвідомлення необхідності вироблення майбутньої стратегії у подоланні ризиків глобальної екологічної безпеки. На Конференції ООН у грудні 2007 року на Балі з проблеми зміни клімату було прийнято рішення про початок роботи над угодою, що має прийти на зміну Кіотському протоколу після завершення терміну його дії в 2012 році. У прийнятому програмному документі – Балійській дорожній карті – окреслено основні аспекти щодо спільного бачення необхідності довгострокової міжнародної кооперації, включаючи досягнення поставлених завдань зі зниження викидів; взаємодії та досягнення консенсусної угоди на основі принципів диференційованої відповідальності виходячи із відповідних можливостей соціального і економічного характеру. Функції повномасштабної організації із забезпечення багатостороннього механізму вирішення проблем глобального кліматичного режиму після 2012 року приймає на себе Організація Об'єднаних Націй. У рамках ООН також діє спеціалізована програма з екологічних проблем ЮНЕП, проте її ефективність визнається недостатньою. У зв'язку з цим обговорюються питання про зміну формату або реформування ЮНЕП у Раду Екологічної Безпеки, з наданням статусу спеціалізованої міжнародної організації з широкою компетенцією в сфері охорони навколишнього середовища [2, с. 602-604].

Нині на порядок денний порядок із питаннями кліматичних змін ООН виносить проблему світової продовольчої кризи. За оцінками організації, криза, пов'язана з подорожчанням продовольства, становить небезпеку для 100 млн. людей, яким загрожує голод і соціально-політичні потрясіння. Визначено основні причини зростання цін на продовольство в світі: подорожчання нафти, зростання попиту на продукти харчування в країнах зі стрімким розвитком – Індії і Китаї, кліматичні зміни, виснаження резервних запасів і розширення вирощування технічних культур. До загострення ситуації на ринку продовольства приводить вплив нових тенденцій на поведінку провідних експортерів сільськогосподарської продукції – Аргентини, В'єтнаму, Росії, України, які почали обмежувати експорт продовольчої сировини. Для подолання цієї проблеми на рівні ООН запропоновано низку антикризових заходів, загальна вартість яких досягає 15 млрд. доларів. У короткостроковій перспективі – зниження експортних тарифів, у довгостроковій – збільшення капіталовкладень, масштабні інвестиції в агропромисловий комплекс. У цих умовах Україна, на території якої зосереджено 30% світових чорноземів, має значну конкурентну перевагу – реальну можливість монополізації ринку зернових. Відмова від виробництва генетично модифікованих продуктів, пропозиція на ринки споживання природних екологічно чистих продуктів надали б можливість українському сільському господарству вийти на провідні позиції світового виробництва продовольства. У цьому контексті постає питання збереження стратегічного ресурсного потенціалу, а саме, не допустити вилучення орних земель із сільськогосподарського обігу. Реалізація таких підходів в екологічній стратегії здатна сприяти посиленню геополітичного впливу України [6, с. 124-126].

Успішне розв'язання сучасних соціально-економічних проблем недосягне без високого

рівня розвитку освіти. Однією з необхідних умов цього є розробка і впровадження раціональної комплексної системи безперервної екологічної освіти як головного засобу формування суспільної й індивідуальної екологічної свідомості. До основних завдань кардинальної зміни екологічної свідомості відносяться: перелом прагматичного відношення до довкілля, посилення емоційно-естетичної складової в процесі взаємодії з живою природою, гармонізація і етика стосунків між суспільством і природою.

У сучасних умовах необхідно сформуванню нову світоглядну парадигму, спрямовану на заперечення традиційного прагнення людини до активного оволодіння природою і її пристосуванню до людських потреб. Метою нової освітньої парадигми має бути відтворення людини як органічної істоти, як цілісного феномену природи в єдності його визначень (космічного, біологічного, соціального, духовного), що має не егоїстично гуманістичний світогляд, а свідомість коеволуції природи та суспільства.

Екологічна освіта – це органічна і пріоритетна частина усієї системи освіти, що надає їй нову якість, формує інше відношення не лише до природи, а й до суспільства, до людини (екогуманізм). Екологізація освіти означає формування нового світобачення і новий підхід до діяльності, заснований на формуванні ноосферно-гуманітарних і екологічних цінностей.

Принципове значення, на наш погляд, має методична організація екологічної освіти. Слід зазначити, що тут є дві основні тенденції: 1) розробка окремого предмета «екологія», який треба вводити в зміст освіти на різних рівнях; 2) «екологізація» всіх навчальних предметів, тобто міждисциплінарне обговорення екологічних проблем [3].

На наш погляд, найбільш перспективним є саме другий підхід. Він має на увазі формування в майбутнього фахівця екологічного професіоналізму, який пов'язаний з характером майбутньої діяльності студента, його здатністю приймати найбільш раціональні, конструктивно-технологічні, господарські або адміністративні рішення з урахуванням екологічних чинників. Екологізація – це процес послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, що дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов разом з поліпшенням або хоч би збереженням якості природного довкілля на локальному, регіональному і глобальному рівнях (від окремого підприємства до техносфери) [7].

Як справедливо зауважує В. Крисаченко, «екологізація стала не лише гаслом, а й смислом сучасної доби, оскільки від її успішної реалізації багато в чому залежить не лише стійкий та збалансований розвиток людства, а й, можливо, саме його існування, ... екологізацію за своїми масштабами можливо порівняти з гуманізацією суспільства за часів Відродження, або ж з раціоналізацією науки й практики Нового часу [5, с. 23]».

Цикли спеціальних дисциплін, що викладаються для різних спеціальностей ВНЗ I-II рівнів акредитації аграрного профілю, мають у розпорядженні значні можливості для безперервного процесу екологізації і реалізації міждисциплінарного підходу до нього. Слід зазначити, що процес екологізації навчальних дисциплін ВНЗ I-II рівнів акредитації аграрного профілю може зачіпати як навчальну, так і позанавчальну діяльність студентів, будуватися на принципах цілісності, єдності та наступності всіх ланок і етапів навчання у коледжах аграрного профілю. Інформація з проблем довкілля має вводитися в основні навчальні курси з урахуванням специфіки кожного предмета. Це можливо реалізувати в курсі лекцій, на семінарському, лабораторному зайнятті (після закінчення викладу теми (розділу), наприкінці вивчення всього теоретичного курсу).

Висновки. Екологізація навчального процесу викликає необхідність уточнення професійних завдань майбутніх молодших спеціалістів переробної харчової промисловості аграрних коледжів, усвідомлення наслідків, до яких може призвести їхня майбутня професійна діяльність. Для вирішення екологічних проблем на сучасному етапі потрібна не стільки підготовка фахівців нових профілів, скільки перебудова ідеології підготовки фахівців усіх професій вищої школи, виховання у них екологічного мислення і дії.

Тому особливої важливості набуває завдання забезпечення якісно нової екологічної освіти, націленої на те, щоб сучасний молодший спеціаліст переробної харчової промисловості, будучи фахівцем у своїй галузі, міг оцінювати реальні наслідки професійної діяльності з точки зору охорони довкілля і компетентно вирішувати проблеми екології,

здійснювати реалізацію екологічно чистих технологій, розробку заходів щодо запобігання, обмеження і ліквідації забруднення агроландшафтів.

Отже, екологічна освіта – це значно більше, ніж один із аспектів навчального процесу, це основа для розробки нового способу життя, котрий впливає на формування відповідного соціального базису, що гарантує екологічно безпечний і стійкий розвиток нашої країни. Саме таку концепцію екологічної освіти, на наш погляд, доцільно реалізувати у межах вищої сільськогосподарської освіти зважаючи на складність розуміння і вирішення будь-яких екологічних проблем майбутніми молодшими спеціалістами переробної харчової промисловості – випускниками аграрних коледжів.

Література:

1. Білявський Г. О. Основи загальної екології : підручник / Г. О. Білявський, М. М. Падун, Р. С. Фурдуй. – К. : Либідь, 1993. – 304 с.
2. Васюта О. А. Міжнародна співпраця України у галузі охорони навколишнього природного середовища / О. А. Васюта // Четвертий міжнародний конгрес українців. Одеса, 26-29 серпня 1999 р. Доповіді та повідомлення. Історія. – Ч. 2: ХХ століття. – Одеса; Київ; Львів, 1999. – С. 601-607
3. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин. – Ростов-на-Дону : Феникс., 1996. – 480 с.
4. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, – № 7, квітень, 2002 р. Рішення Колегії міністерства освіти та науки України № 13/6-19 від 20.12.2001 «Про концепцію екологічної освіти в Україні».
5. Крисаченко В. Г. Екологічна культура: теорія і практика : навч. посіб. / В. Г. Крисаченко. – К. : Заповіт, 1996. – 352 с.
6. Лозо В. Етапи розвитку правових основ екологічної стратегії Європейського Союзу / В. Лозо // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 1 (36). – С. 124-138.
7. Мартемьянова Е. С. Рациональное природопользование – путь к устойчивому развитию / Е. С. Мартемьянова // Вестник экологического образования. – 2002. – № 7. – С. 45-47.
8. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті // Освіта України. – 2001. – № 1. – С. 22-25.
9. Печчеи Аурелио. Человеческие качества / Аурелио Печчеи. – М. : Прогресс, 1980. – 302 с.
10. Філософія природи : [монографія] / А. В. Толстоухов, Ю. О. Мелков, С. М. Ягодзінський та ін. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2006. – 208 с.
11. Червонецький В. В. Загальні тенденції розвитку шкільної екологічної освіти в країнах Євроатлантичного регіону у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Червонецький Володимир В'ячеславович. – Луганськ, 2007. – 489 с.
12. Юсфин Ю. С. Экологическое образование инженеров в ХХІ веке / Ю. С. Юсфин // Экология и промышленность России: международная конференция: тез. докл. (июль). – М., 2000. – С.33-45.

У статті висвітлено екологічні проблеми, що нині є в Україні, а також проблеми створення екологічної освіти у ВНЗ I-II рівнів акредитації аграрного профілю.

Ключові слова: екологія, екологічна освіта, екологічна криза, екологічна культура, професійно-екологічна компетентність, довкілля, екологізація.

В статье отражены экологические проблемы, которые в настоящее время есть в Украине, а также проблемы создания экологического образования в вузе I-II уровней аккредитации аграрного профиля.

Ключевые слова: экология, экологическое образование, экологический кризис, экологическая культура, профессионально-экологическая компетентность, окружающая среда, экологизация.

Present-day ecological problems of Ukraine and the matters of ecological education formation in I-II accreditation degree agricultural Higher Schools have been considered in the article.

Keywords: ecology, ecological education, ecological crisis, ecological culture, professional ecological competency, environment, ecologization.